

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ПОЈМА УКРАСА У ЛИКОВНОЈ УМЕТНОСТИ-ПРАВИЛА И ЗАКОНИТОСТИ

Тамара Д. Ждерих¹

Сажетак. Украс је дуго времена сматран мање важном ликовном категоријом, којој се тек у последње време даје место које јој заслужено припада. Уз осврт на историју орнамента која сеже далеко у прошлост и садржи у себи примере из различитих поднебља и епоха, овај рад се односи на правила која одређују украс као посебну ликовну целину. Циљ је био да се утврде поједине чињенице о постанку ове ликовне категорије, али и да се укаже на значај виђеног у сложеном процесу обликовања орнамента. Орнамент је одређен законитостима које се накнадно изведене, могу применити на његово настајање. Упоредном анализом, кроз примере ликовних дела различитих аутора, али и сопственог дела, изведена су правила која одређују већину орнамената и осветљен је процес његовог обликовања. Украс је сложен, математички одређен (у смислу пропорција), понавља се, мање или више је прецизно изведен. Такве његове особине, одређују га као важан ликовни појам, чији је улога немерљива.

Кључне речи: украс, ликовна уметност, понављање, фигуративност, апстрактност.

УВОД

Орнамент је латинска реч којом се у нашем језику означава украс (Вујаклија, 2011, р. 623) . Украсне структуре које се налазе у природи, али и оне руком створене, неодвојиви су део нашег опажајног доживљаја света и окружења у коме обитавамо. Уколико бисмо хтели да ближе одредимо саме особине појма орнамента у ликовној уметности, али и његово порекло и развитак, сусрели бисмо се са чињеницом да је украс колективни појам везан

---

¹ tzderic@yahoo.com, Универзитет уметности у Београду, Факултет ликовних уметности

за давне почетke уметности, али о чијој се сврси и улози доста полемисало. Флоренски (Florensky) сматра да орнамент „представља најдубље проницање у ритам и поредак живота“ (Флоренски, 2013, р. 110). Украс то и јесте - тежња ка мноштву, лепоти и истанчаним односима линија, површина и облика који се крију у оквиру сваког створеног орнамента. Тек савремена схватања и тумачења ове ликовне категорије, приписују му стварну вредност дајући му место које му припада. И поред свега тога, украс се у савременој ликовној пракси још увек поистовећује са декоративношћу.

Тврдње које су везане за орнамент, а које износим у овом раду, настале су кроз лично искуство – главна одлика мога ликовног рада јесте украс, без обзира на медиј у коме је изведен. Самим тим, сматрам да је могуће дати нове закључке о овом појму. Узимајући у обзир широк распон разноврсних, али и супротстављених знања која сам стекла о украсу (посматрајући и испитујући своје ликовно дело, или кроз преглед његове појаве у оквиру различитих епоха кроз историју уметности), спознала сам да је орнамент и средство, али и циљ којем тежим и којим се служим у погледу изражавања сопствене личности у оквиру ликовне уметности. Самим тим, верујем да ће овај текст пружити боље увиде и обогатити знања о процесу настанка орнамента у ликовним уметностима као и да ће осветлити, ближе објаснити ауторово виђење украса као чиниоца ликовног дела, изнето кроз личне спознаје, увиде и закључке. Желећи да јасно прикажем орнамент и његове особине, овај текст сам поделила у две целине – једна се бави проучавањем украса кроз историју уметности, док се друга односи на рефлексију о сопственом раду, а која се обликовала на основу искустава стечених кроз практична знања и изведбе ликовних дела, те је речима обликована у језичку целину.

ИСТОРИЈАТ И ПОДЕЛА УКРАСА

Џоунс (Jones) тврди да „најстарија човекова амбиција јесте да ствара“ (Jones, 2016, р. 31). Кроз овај сужени преглед дела из историје уметности која доживљавам као изразито орнаментално одређена, биће пружен увид у дела појединих аутора и епоха. Историја украса сеже далеко у прошлост и чини се да постоји колико и људска врста. Боаз (Boas) тврди да се свака култура развијала и трајала у зависности од своје позиције у времену и простору и бивала је одређена и друштвеним чиниоцима (Boas, 2011, р. 49). Међутим, разумевања украса (и ликовних дела уопште) подређена су и у директној су вези са особинама посматрача, његовим ставовима и размишљањима што самим тим може значити да за једне орнамент представља врхунски израз људског духа, док је за друге само пуки декоративни садржај који нарушава прописану форму. О врстама опажања и условљеностима наше пажње, као и различитости наших доживљаја, говори наука психологије о којој, ипак, овде неће бити речи.

Кроз сопствени уметнички рад, стекла сам уверење да сазнања, било теоријска, било „опажајна“ о појавама, правцима и уметничким вредностима, имају нарочитог утицаја на уметника и омогућавају му лакши приступ сопственом ликовном делу. Различита ликовна дела свих периода, стилова и епоха, било са ових простора или неких других, удаљенијих, а која сам имала прилике да изблиза осотрим и доживим, само су очврснула моја уверења у значај ликовне уметности за дубље разумевање човека.¹ Међутим и наша, природно урођена перцепција која условљава извођење уметничког рада (јер он је саздан на темељима опажајног и опаженог) мења се током времена, у складу са променом наше сопствености. Дакле, имајући у виду како је обим наше пажње променљив, и узевши то у обзир, навешћу ликовне уметнике и периоде који су, према мојим схватањима врхунска остварења у погледу створене орнаментике.

Како би украс боље и јасније разумео, осмислила сам категорије у које се он може сврстати по једној или више својих особина. Тако сам дошла до смерница које могу да послуже за даља тумачења.

Подела:

1. Орнамент се јавља у строго рационалном виду, дакле, оштрих је облика и одсечних углова под којима се линије крећу (архитектура готике, ренесансни простори на сликама), на којима орнамент није сам себи сврха, али постоји управо како би употпунио одређену идеју.

2. Орнамент блажих контура и већих површина, облијих форми – артефакти народа Африке оличени у већ надалеко чувеним афричким ритуалним маскама, накиту, али и украсима на телу. У подврсту ове категорије, сврстала бих орнамент који се јавља и на нашим просторима, најпре кроз занатске предмете винчанске културе (лични пробор, накит), а потом и онај који је настајао у римском периоду као и на народним ношњама и тканинама, украшеним одређеном врстом орнамената, било са ових простора или, чешће, усвојених и „прекројених“ украса страног порекла донетих на ове просторе трговачким разменама.

3. Орнамент – уситњен, односно усложњен-такав можемо опазити у чувеним јапанским дрворезима, који су послужили као инспирација многим уметницима (ван Гог, 2008, р. 163). Као пример, навела бих тканине на приказаним фигурама ових графика - префињене украсне структуре одишу складношћу и универзалном лепотом (Illing, 1980, р. 3).

4. Орнамент, апстрактни, арабескни какав се јавља на Блиском истоку, на подручју древне Персије или некадашњег Отоманског царства. Чини се да ту украс најчешће исказује кроз ритмично – одређене структуре и кретања облика. Чисто интуитивним спознајама, дошла сам до закључка да је ова врста орнаментике мени нарочито блиска, те да сам њене основне одлике на изванредан начин усвојила и користим их у свом раду. Иако често састављена

¹ Ликовну уметност, односно ликовна дела, сматрам важним показатељем човекових хтења, расположења и могућности.

искључиво од ukrasa ослобођених симболичких значења, она је снажно емоционално обојена. Дакле, орнаменти кроз све видове облика у којима се јављају (арабеске, преплети или строго одређени, симболички прикази и апстраховане форме) оличавају пре свега, вољу и контролу коју је уметник успевао да успостави над собом и својим делом, а потом, у дубљим слојевима, и емоције које се преносе и крију иза привидне строгости ових ликовних представа и намењених или скривених значења.

Без обзира на дате врсте ukrasa, као и ком периоду или аутору припадају, у ком облику се јављају, постоје и особине које су им свима својствене – то су ритмичност форми, обавезно понављање облика, математички одређене пропорције (а које носе са собом складност облика). Такође, украси се најчешће приказују у дводимензионалном облику, врло ретко у три димензије. Таква врста плошности карактерише и већину мојих ликовних представа, претпостављам дугујући своје порекло неком колективно – одређеном појму који обитава у нашој свести. Што се тиче појединачних аутора чије је уметничко дело оставило утисак на мене и чије дело сматрам важним за изучавање ukrasa-издвојила бих уметност Винсента ван Гога, коју сам, као блиску себи, препознала кроз посебне ритмове и кретања форми којима она обилује (линије, површине и боје чине једну целину – орнамент). Кроз дело овог уметника, стекла сам нова сазнања о појму цртежа и, увидевши различите изведбене могућности у домену овог ликовног медија, али и слике, и сама се заинтересовала да сопственим радом и начином делања, досегнем до личне ликовне поетике. Са наших простора, као изразито орнаментално одређено, навела бих дело сликара Малише Глишића, недавно откривено с моје стране у погледу апстрахованих ukrasa, створених фино нијансираним колористичким односима и суптилном емоцијом.

Горе представљене примере орнамената различитих епоха и особина одликују хармоничност, склад, лепота и разноврсност облика као опште карактеристике ukrasa. Њихова сврха је да служе појму лепог.¹ Извесно је да овакав орнамент условио и моја трагања и кретања у ликовној уметности. Надаље се самостално развијао и мој ликовни израз који као аутономан настаје из моје маште и мог несвесног – обликујући на тај начин виђени свет кроз супротности.

ЛИЧНО ИСКУСТВО СТВАРАЊА УКРАСА

Налазећи у сопственом раду блиску, дубоко прожимајућу везу са свим што се састоји из мноштва облика, преплитања и понављања, линија или површина, створила сам и сопствено одређење појма ukrasa – он представља усложњавање појединих облика и елемената слике, цртежа или графике које

¹ Појам лепог треба разумети као крајњи циљ ликовне уметности. Даља разматрања филозофских категорија појма лепоте нису циљ овог рада.

доведе до формирања структура које одређују карактер и ток уметничког дела. Самим тим, овакав вид изражавања унутрашњих хтења и одређења, нарочито годи мом поимању света и за мене је једини, исправан и тачан јер свако од нас доживљава свет на свој начин и сматра га најважнијим од свих могућих (Фидлер, 1998, р. 52). Стварање је моја истинска и стална потреба, непрекидна, незауостављива. Формирајући украсе на својим делима, тежим ка обликовању једног другачијег, себи својственог света, испуњених личним доживљајима. Независно од мотива (било да су то пајаци, кактуси, ентеријери, изведени у сликарском или цртачком медију), моја ликовна дела идеализована су у извесном смислу.

Чини се да она славе радост живота и истичу лепоту облика који се налази у природи. Управо тако украс и настаје – уз подстрек маште за коју Фидлер тврди да је „ уобразиља која је свима нама у извесној мери потребна да бисмо уопште поседовали свет као свет видљивих појава“ (Фидлер, 1998, р. 58). Разум успоставља контролу над емоцијама у процесу стварања ликовног дела, обликујући орнаменталне структуре које ипак, нису саме себи сврха. Чини се да је уметност, не само моја, покушај људског бића да кроз записе у виду цртежа, слике или неке друге ликовне дисциплине, заустави време и цикличне кругове живота и да на тај начин остави и оствари траг, запис у времену о свом постојању. Тај исконски страх од пролазности управља и мојим мислима и делањем.

Пристап сликарској техници или цртачким дисциплинама којима се служим, у основи је сличан, али ипак доноси и одређене разлике. Управо различите изведбене могућности условиле су разноликост мојих орнамената. Другачије га формирам у цртежу јер сама техника захтева прецизност и промишљено извођење форми (дати опис односи се на технику туша и пера којом сам се дуго служила), а другачије у слици где примарно настаје бојом, а тек потом се формира облик. Украс који настаје у слици слободнији је, у смислу строгих облика, али и апстрактнији, мање ограничен изведбеним могућностима саме технике. Украс који настаје у цртежу, јасан је, контурално или површински строго одређен, сложен и симетричан. И једни и други орнаменти се понављају како би створили украсне структуре у складу са одређеним ликовним делом.

ПРАВИЛА ОРНАМЕНТИКЕ

Стварајући и стално посматрајући процес настајања слика и цртежа, али и темељно проучавајући дела других аутора кроз историју уметности, закључила сам да постоје одређена правила која се могу применити на све орнаменте.

Правила:

1. Орнамент је математички одређен.
2. Орнамент се састоји из једноставних геометријских облика.

3. Орнамент се понавља.

4. Орнамент може бити и фигуративан, али и апстрактан.

Свеобухватније тумачење изнетих претпоставки, на овом месту, тренутно није могуће. Међутим, изразила бих наду да ће и оне саме, дате у оваквом облику, без детаљнијих појашњења, бити скроман прилог разумевању појма украса у ликовним делима.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Дакле, изнета правила могу се применити на сва ликовна дела чији је орнамент главни чинилац. Било да су настала некада давно или настају у садашњости, јасно је ипак да уметност појединца почива на делима претходника, али се обликује кроз његову свест и личност. У том смислу, орнамент траје од давнина па све до данашњих дана, јављајући се у различитим облицима и неодвојив је део људског духа. Што се тиче мог ликовног рада, украси које стварам настају из подсвести, али вољом са одређеним циљем. Такође, претпостављам да они, између осталог, настају на основу несвесно усвојених орнаменталних структура које се налазе у појавном и виђеном свету. Најзад, важно је истаћи чињеницу да се не сматрам позваном да мењам постојећи свет кроз своју уметност, већ њоме обликујем лични универзум, онакав какав је у мојој подсвести. Уколико моји радови носе неку поруку или поуку, она је садржана у духу посматрача.

Избор теме за овај чланак одређен је жељом да на изванредан, скроман начин допринесем бољем и потпунијем разумевању појма украса, процесу његовог настанка, али и да речима пренесем и приближим сопствено уметничко искуство и процесе који се одвијају у оквиру њега.

ЛИТЕРАТУРА

- Boas, F. (2011). *Primitive art*. Amberg Press.
- Illing, R. (1980). *Japanski drvorez u boji*. Grafički zavod Hrvatske.
- Jones, O. (2016). *The Grammar of Ornament: A Visual Reference of Form and Colour in Architecture and the Decorative Arts*. Princeton University Press.
- ван Гог, В. (2008). *Писма брату*. Службени гласник.
- Вујаклија, М. (2011). *Лексикон страних речи и израза*. Просвета.
- Фидлер, К. (1998). *О просуђивању дела ликовне уметности*. Плато.
- Флоренски, П. (2013). *Простор и време у уметничким делима*. Службени гласник.

CONTRIBUTION TO ART HISTORY – ORNAMENT AND ITS REGULATIONS

Tamara D. Zderic¹

Abstract. The ornament is a part of every visual culture in the world. Its history goes back to early ages of human race. It is one of the most important fine art categories. The ornament was less important fine art category for a long time. The subject of this paper are various types of ornament altogether with personal experience in creating ornaments. The main aim was to reveal basis of ornament, its features and also to put in focus the importance of our attention in art process. Ornament has four categories determined by its appearance. Its complex forms, mathematical approach and lots of details are features I found similar in my art practice (paintings or drawings with various themes). The conclusions derived from comparison of this two various types of ornaments are contribution to examinations of its history through the eye of the artist.

Key words: ornament, fine art, repetition, abstraction, figuration.

Примљен: 22.10.2020.

Прихваћен: 08.01.2021.

---

¹ tzderic@yahoo.com University of Arts in Belgrade, Faculty of Fine Arts